

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ
СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”**

Београд, 6. децембар 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА
И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

ЗБОРНИК РАДОВА
научни скуп националног значаја
Београд, 6. децембар 2016.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Александар Југовић
Проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић
Доц. др Александра Грбовић

Рецензенти:

Проф. др Мирко Филиповић, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Бранислав Бројчин, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију
Проф. др Мирослав Бркић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД.

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-089-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 27.12.2016. године, Одлуком бр. 3/171 од 29.12.2016. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”, групе аутора, који су уредили проф. др Александар Југовић, проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић и доц др Александра Грбовић.

Зборник је настао као резултат пројекта „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Значај и улога ученика у ИОП састанку

Александра ПАНТОВИЋ*

Јелена ПЕШОВИЋ**

Драгана МАЋЕШИЋ-ПЕТРОВИЋ***

*Завод за психофизиолошке и говорне поремећаје „Др Цветко Брајовић“, Београд

**Лого центар „Говор и језик“, Београд

***Универзитет у Београду

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Резиме

Инклузивно образовање деце са ометеношћу је покренуло низ питања везаних за писање и имплементацију индивидуалних образовних планова (ИОП) и припрему средине и детета за транзицију из специјалне школе у редовну школу. Једно од тих питања је како укључити дете са интелектуалном ометеношћу у процес израде, имплементације и евалуације индивидуалног образовног плана. Циљ овог рада је да се кроз анализу истраживања да приказ неких од могућих стратегија за укључивање ученика у вођење сопственог ИОП састанка. Преглед доступне литературе на тему вођења сопственог ИОП састанка извршен је претраживањем електронских база података употребом кључних речи: *student led IEP, IEP, self-advocacy, self-regulation*, као и комбинације наведених појмова. Учесће ученика у вођењу сопственог ИОП-а представља преузимање вођства у преношењу информација осталим члановима ИОП тима у току дела или ИОП састанка у целини. У истраживањима реализованим ван наше земље описане су у многобројне стратегије које могу да помогну дефектологу да укључи ученика у процес ИОП састанка. Укључивање ученика у процес израде ИОП-а позитивно утиче на: развој слике о себи и ниво самопоштовања, развој вештина самозаступања, самоевалуације и самоинструкције ученика са ометеношћу. На основу анализе селектованих радова закључујемо да адекватна обука специјалних едукатора о начинима и методама укључивања ученика у вођење ИОП састанка доприноси припреми ученика са ометеношћу за свет одраслих.

Кључне речи: инклузивно образовање, индивидуални образовни план, интелектуална ометеност, вођење ИОП састанка, самозаступање и самоевалуација

УВОД

Према дефиницији UNESK-а инклузија је процес остваривања права на образовање и на пуну партиципацију у социјалном окружењу, за сву децу без обзира на индивидуалне разлике (UNESCO, 1994).

Индивидуални образовни план (ИОП) је писмени документ установе, којим се планира додатна подршка у образовању и васпитању ученика, уколико претходно прилагођавање и отклањање физичких и комуникацијских препрека није довело до остваривања општих исхода образовања и васпитања, односно до задовољавања образовних потреба ученика. ИОП може да се донесе за део или целокупан предшколски програм, а у основној и средњој школи за део или област у оквиру наставног предмета, један наставни предмет, групу наставних предмета или за све садржаје, односно наставне предмете које ученик похађа, као и за ваннаставне активности (Службени Гласник РС, 2010).

Учешће ученика у вођењу сопственог ИОП-а се може дефинисати као преузимање вођства у преношењу информација осталим члановима ИОП тима у току дела или ИОП састанка у целини. Ученици могу бити задужени да воде део свог ИОП састанка или цео састанак (Wehmeyer, et al., 2007).

Самоспознаја је једна од основних компоненти за развој вештине самозаступања. Ученик учи да препозна академске слабости и потенцијале којима располаже, сопствена интересовања, као и стратегије у учењу које њему/њој највише одговарају. Самозаступање представља способност особе да на ефикасан начин пренесе, преговара или заступа своје интересе, жеље, потребе и права. Самозаступање укључује и доношење одлука, као и преузимање одговорности за те одлуке (VanRusen, et al., 1994).

Поред самозаступања неопходно је поседовати одређен ниво саморегулације да би се постигао жељени циљ. Бандура саморегулацију дефинише као капацитет особе да контролоше когнитивне процесе, емоционалне доживљаје, као и сопствено понашање (Bandura, 1989). Прецизније одређење саморегулације подразумева усмеравање когнитивних, емоционалних и бихејвиоралних капацитета ка остваривању одређеног циља (Singer & Bashir, 1999).

Циљ овог рада јесте да се кроз приказ научних и стручних радова приближе технике подучавања ученика вештинама самозаступања и саморегулације, кроз планирање и вођење својих састанака за израду индивидуалног образовног плана.

МЕТОД РАДА

Преглед доступне литературе на тему вођења сопственог ИОП састанка извршен је претраживањем електронске базе података Google Scholar, као и база: EBSCO, SAGE, ScienceDirect, ProQuest, JSTOR доступних преко интегративне базе података факултета у Питсбургу, електронске библиотеке PittCatt+.

Употребљене су кључне речи: student led IEP, IEP, selfadvocacy, selfregulation, као и комбинације наведених појмова.

ПРЕГЛЕД РЕЛЕВАНТНИХ РАДОВА

Вођење ИОП састанака: улога наставника

Дефектолог и/или наставник у раду са учеником са ИО има задатак да подстиче усвајање вештина самозаступања и самосталног вођења ИОП састанка. Посебно је важно да се вештине самозаступања усвоје у периоду средњошколског образовања, када се ученик припрема да из школског система пређе у свет одраслих, јер улога одрасле особе подразумева да ће се у радном окружењу, самостално залагати за своја права (акомодације и адаптације). Да би умео да тражи акомодације и адаптације, ученик мора да идентификује своје потребе, како најбоље ради, где наилази на потешкоће и како да их превазиђе. Све те вештине ученик може да научи и увежбава са дефектологом кроз вођење свог ИОП састанка.

Истраживањем којим је обухваћено 84 дефектолога запослених у средњим школама утврђено је да се учешћем у тренинзима, већом подршком администрације и улагањем времена у писање ИОП-а унапређује самоефикасност дефектолога у области подучавања ученика са ометеношћу неопходним вештинама за самостално вођење ИОП састанка (Scott, 2002).

Методом опсервације и учешћа, група аутора је покушала да идентификује потешкоће са којима се дефектолози суочавају приликом организовања и вођења ИОП састанка од стране ученика. Аутори су одржавали месечне радионице и групне састанке са 22 дефектолога у току једне школске године, на којима би дефектолози дефинисали своје тешкоће и заједничким снагама креирали стратегије за решавање истих. На тим састанцима оцењивано је да ли је примењена стратегија била успешна или не. Кроз радионице дефектолози су изјавили да су им највећи проблеми како да почну да раде са ученицима на вођењу ИОП састанака, како да уклопе време за обуку ученика у оквиру силабуса и које материјале да користе за обуку (Eisenman, Chamberlin & McGahee-Kovac, 2005).

На узорку од 88 дефектолога у школама у Мидвесту (САД), утврђено је да од припремљености и става наставника зависи ниво укључености ученика у вођењу сопственог ИОП састанка (Smith, 2004).

Вођење ИОП састанака: улога ученика

Сматра се да ученици којима је пружена могућност да буду активни чланови ИОП тима стичу виши ниво самопоуздања, а самим тим и унапређују своју слику о себи и могућност самозаступања својих интереса на адекватан и друштвено прихватљив начин. Постоји низ позитивних исхода за ученике са интелектуалном ометеношћу када им се пружи обука и могућност да воде своје ИОП састанке (Hawbaker, 2007).

Група аутора је спровела истраживање на узорку од 43 ученика са интелектуалном ометеношћу од којих је осморо одустало од учешћа у току истраживања. Поред ученика

аутори су у истраживање укључили десет наставника. Истраживање је трајало годину дана. Наставници су обучени да организују од три до шест сеанси које су трајале од 20 до 45 минута свака. Током ових сеанси, уз помоћ наставника ученици су имали могућност да одреде своје потребе, циљеве, планове за будућност и које су им акомодације потребне да би постигли одређени циљ. Закључено је да ученици који су укључени и доприносе свом ИОП састанку боље познају своја права као особе са инвалидитетом и које акомодације могу да траже у законском оквиру. Овим ученицима је порастао ниво самопоштовања и умели су да заступају своја права, имали су позитивније интеракције са одраслим особама, преузимали су више одговорности на себе, били су свеснији својих ограничења и ресурса који су им доступни. Примећено је да су и родитељи били више заинтересовани и укључени на ИОП састанцима (Mason, McGahee-Kovac & Johnson, 2004).

Студија која се бавила анализом успешности вођења ИОП-а од стране ученика и подучавања неопходних вештина за вођење ИОП састанка обухватила је 130 средњошколаца узраста од 12 до 18 година. Случајним избором (бацањем новчића), 65 ученика је било у групи која је добијала интервенцију (ученици који су обучавани да воде свој ИОП састанак), а 65 у контролној групи. Испитаници из обе групе су били уједначени према коефицијенту интелигенције.

Примењен је пре и пост тест *Доношења одлука: вештином самоодређења ученика и процена прилика за доношење одлука* (Martin & Marshall, 1997). Утврђено је да су ученици који су били укључени у интервенцију чешће изражавали жељу да воде свој ИОП састанак. Ти ученици су били активнији, имали су позитивнију представу о ИОП-у и преузимали су водеће улоге на ИОП састанцима (Martin, et al., 2006).

У Атлантику (САД) спроведено је истраживање којим су обухваћена 43 средњошколца. Утврђено је да је 35 (81%) ових ученика успело да опише сврху и погодности ИОП-а, да препознају сопствене потешкоће и ограничења, као и њихова права. Приликом опсервације учешћа ученика у ИОП састанцима утврђено је да је пет ученика учествовало у 49 (98%) од 50 могућих активности. Резултати интервјуа и опсервације су подржали идеју да су средњошколци са лакоом интелектуалном ометеношћу способни да учествују у развијању и вођењу свог ИОП састанка, и да њихово активно учешће позитивно утиче на унапређење вештине самозаступања (Mason, et al., 2002).

Стратегије за ученичко вођење ИОП састанка

Када ученика са интелектуалном ометеношћу обучимо да води свој ИОП састанак пружамо му прилику да увежбава вештине самозаступања које су му од великог значаја, како у школском окружењу, тако и у свакодневном животу.

У истраживањима реализованим ван наше земље описане су у многобројне стратегије које могу да помогну дефектологу да укључи ученика у процес ИОП састанка и да на тај начин подстакне вештину самозаступања.

У Сједињеним Америчким државама, процес креирања ИОП-а обично има четири етапе: планирање, скицирање ИОП-а, састанак за ревизију и за финално уобличавање

ИОП-а и имплементација програма (Konrad & Test, 2004). Међутим, када се у тај процес уводи и ученик, на самом почетку се додаје још једна етапа која служи да се ученик обучи и разуме значај вођења свог ИОП састанка.

У даљем тексту ће бити приказане по две стратегије за сваку од наведених 5 етапа:

Стратегије за прву етапу: упознавање са ИОП-ом:

- Припремити игрицу за ученика у којој он треба да пронађе одређене податке у свом ИОП-у.
- Направите чек листу са главним елементима ИОП-а и дајте ученику да провери да ли његов ИОП има неопходне елементе.

Стратегије за другу етапу: планирање ИОП састанка:

- Укључити ученика у процес позивања учесника ИОП састанка, тако што ће му се дати задатак да напише или направи позивнице свакој званици. Може се од ученика тражити да те позивнице лично уручи одређеним званицама (родитељима, наставницима).
- Са учеником направити беџеве са именима званица и у току те активности причати са учеником о прикладном одевању за састанак и са чиме би требало послужити чланове тима (кафом, чајем, колачићима).

Стратегије за трећу етапу: скицирање ИОП-а:

- На часу матерњег језика дати ученику задатак да у пар параграфа напише шта он уме да ради, а где му је потребна подршка. Написане параграфе проследити остатку тима ради одобрења и уврставања у педагошки профил ученика.
- Задати ученику да реченицу попут „ја не умем” напише у облику „ја ћу”. Овим се директно утиче на способност ученика да уочи своје потешкоће и да осмисли начин на који ће најлакше да превазиђе те потешкоће.

Стратегије за четврту етапу: састанак за ревизију и за финално уобличавање ИОП-а:

- Млађе ученике укључите у ИОП састанак тако што ћете им дати да представе чланове ИОП тима. Од старијих ученика тражите да говоре о својим потенцијалима, тешкоћама и да изложе своје циљеве за ту школску годину.
- Пружите ученику више прилика да увежбава то што ће да говори на ИОП састанку, ово се најбоље постиже кроз играње улога.

Стратегије за пету етапу састанак имплементација програма:

- Путем играња улога провежбати са учеником његове вештине самозаступања.
- Подучити ученика стратегијама самопраћења и самоуправљања понашањем (Konrad, 2008).

Наведене стратегије су само део многобројних метода у обучавању ученика са интелектуалном ометеношћу. Кроз заступање својих интереса у оквиру ИОП-а ученици уче да се на социјално прихватљив начин боре за своја права и да прате свој напредак. Када се ученику покаже да његов напредак зависи и од његовог ангажовања, рада и заступања својих права, даје му се могућност да контролише одређене услове у свом окружењу и доживи успех. Овај доживљај успеха који је остварен сопственим напорима

је од великог значаја за особе са интелектуалном ометеношћу пошто управо тако доживљен успех подстиче развој унутрашње мотивације и унутрашњег фокуса контроле.

ЗАКЉУЧАК

Увођење инклузивног образовања може довести до негативних исхода ако се процесу укључивања деце са ометеношћу не приступи на адекватан начин. Индивидуални образовни планови би требало да буду одраз онога што дете уме, где му је потребна подршка како би остварило максимални успех. Ови планови треба да буду прилагођени детету за које се пише ИОП. У САД и земљама Западне Европе укључивање ученика у процес ИОП састанка доводи до развоја позитивније слике о себи особа са ометеношћу и вишег нивоа самопоштовања, развоја вештина самозаступања, самоевалуације и самоинструкције код ове деце. На основу доступне литературе на ову тему можемо да уочимо три типа радова. Радове који се фокусирају на наставника, ученика и радове чији аутори предлажу стратегије за имплементацију вођења ИОП-а од стране ученика. На основу анализе селектованих радова закључујемо да адекватна обука дефектолога о начинима и методама укључивања ученика у вођење ИОП састанка доприноси припреми ученика са ометеношћу за свет одраслих.

Неопходно је да се спроведу истраживања у нашој средини ради провере успешности ове врсте интервенције на популацији деце са ометеношћу у Републици Србији.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44 (2), 1175-1184.
2. Eisenman, L., Chamberlin, M. & McGahee-Kovac, M. (2005). A teacher inquiry group on student-Led IEPs: starting small to make a difference. *Teacher Education and Special Education*, 28 (3/4), 195-206.
3. Hawbaker, B. W. (2007). Student-Led IEP Meetings: Planning and Implementation Strategies. *Teaching Exceptional Children Plus*, 3 (5), 28-47.
4. Konrad, M. (2008). Involve students in the IEP process. *Intervention in School and Clinic*, 43 (4), 236-239.
5. Konrad, M. & Test, D. W. (2004). Teaching middle-school students with disabilities to use an IEP template. *Career Development for Exceptional Individuals*, 27 (1), 101-124.
6. Martin, J. E., Van Dycke, J. L., Christensen, R. W., Greene, B. A., Gardner, E. J. & Lovett, D. L. (2006). Increasing student participation in IEP meetings: establishing the self-directed IEP as an evidenced based participant. *Council for Exceptional Children*, 72 (3), 299-316.
7. Mason, C. Y., McGahee-Kovac, M. & Johnson, L. (2004). How to help students lead their IEP Meetings. *Council for Exceptional Children*, 36 (3), 18-24.
8. Mason, C. Y., McGahee-Kovac, M., Johanson, L. & Stillerman, S. (2002). Implementin student led IEPs: student participation and student and teacher reactions. *Career Development for Exceptional Individuals*, 25 (2), 171-192.

9. Scott, L. (2002). *Teacher self-efficacy for teaching students to lead IEP meetings*. UMI dissertation publishing.
10. Singer, B. D. & Bashir, A. S. (1999). What are executive functions and self-regulation and what do they have to do with language-learning disorders? *Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 30* (3), 265-273.
11. Službeni glasnik RS. (2010, septembar 23). Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje. 72, 9. Beograd: Službeni Glasnik Republike Srbije.
12. Smith, M. L. (2004). *An examination of factors influencing the implementation of student led IEP meetings in secondary schools*. UMI Dissertation Publisher.
13. UNESCO. (1994). *The Salamanca statement an framework on special needs*. Paris: UNESCO.
14. VanRusen, A. K., Bos, C. S., Schumaker, J. & Deshler, D. D. (1994). Facilitating student participation in individualized education programs through motivation strategy instruction. *Exceptional Children, 60* (5), 466-475.
15. Wehmeyer, M. L., Agran, M., Hughes, C., Martin, J., Mithaug, D. E. & Palmer, S. (2007). *Promoting selfdetermination in students with intellectual and developmental disabilities*. New York: Guilford Press.

THE IMPORTANCE AND ROLE OF STUDENTS IN DEFINING THE IEP IN THE IEP MEETING

Aleksandra Pantović*, Jelena Pešović**, Dragana Maćešić-Petrović***

**Department of psychophysiological disorders and speech pathology
"Dr Cvetko Brajovic", Belgrade*

***Logo Center "Speech and language", Belgrade*

****University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation*

Summary

The implementation of inclusive education in the 21st century has occupied a significant part of the field of Special Education as well as regular education. Inclusion as a mean of educating children with disabilities has raised many important questions in the relatively new field of the science of Special Education. Some of those important questions are how to adequately prepare the child and the environment for that transition, what the consequences of that action are, what individual education plans (IEP) are and how to write them and many more questions. Recently one question was raised: how to include students with cognitive disabilities in the IEP process. Their for the main objective of this paper is to answer that question by reviewing relevant international literature that focuses on the role of the student and special educator in student led IEP's as well as to providing a brief overview of useful strategies for preparing a student to lead their IEP meeting. The reviewed literature suggest that involving students in their IEP meetings has a positive effect on the way students see themselves, on their self-advocacy skills, self-evaluation skills and self instruction skills.

Key words: inclusive education, individual education plans, cognitive disabilities, student led IEP meetings, self-advocacy and self-evaluation